

SOCIOLOGIJA, MARKSIZAM I POSEBNE ZNANOSTI. Redovna godišnja skupština sociološkog društva Hrvatske, Zagreb, 15. II 1980.

Referate na temu ovogodišnjeg sastanka podnijeli su Rudi Supek, Josip Županov, Eugen Pusić, Ivan Kuvačić, Branko Horvat, Vjekoslav Mikecin, Veljko Cvjetičanin i Duško Žubrinić. U njima su sociologija i marksizam stavljeni u odnos s humanističkim znanostima, industrijskom sociologijom, pravom, teorijom ljudskih potreba, ekonomskim znanostima, politologijom i naučnom organizacijom rada.

Pod naslovom »Sociologija i humanističke znanosti, Od strukturalizma do dijalektičkog holizma«, R. Supek je iznio teze iz opsežnijeg teksta. Utjecaj strukturalne analize i strukturalizma na humanističke znanosti može se dvojako objasniti: povodjenjem za egzaktnim prirodnim znanostima i težnjom da se humanističke znanosti izjednače po egzaktnosti u primjeni strukturalne analize s društvenim znanostima, poput demografije i političke ekonomije. Pri tome treba razlikovati strukturalnu analizu, kao u osnovi epistemološki neutralan metodički postupak, i strukturalizam, kao teorijski stav o validitetu i prirodi samih struktura u spoznaji stvarnosti, kao oblik modernog pozitivizma koji, međutim, ne isključuje dijalektiku, ukoliko se ona pojavljuje na pozitivistički definiranoj ravni. Strukturalna analiza kreće se na različitim ravnima iskusnog svijeta: bilo u području čisto aksiomatskih i deduktivnih znanosti (matematika, geometrija, teorijska fizika), bilo na području prirodnih struktura s induktivno-deduktivnim postupcima (npr., fizikalno-kemijski svijet, u društvenim znanostima čvršće strukturirani svijet, npr., demografija, ekonomija), gdje postoji mogućnost eksperimentalne verifikacije i generalizacije određenih zakona i modela, kao i u području slabo strukturiranih humanističkih znanosti, gdje pronalazi neke općenite odnose i konstruira formalne i apstraktne modele. Za razliku od prvog slučaja, u humanističkim znanostima strukturalna analiza daje utisak logičke strogosti, kojoj teži po ugledu na prirodne znanosti, ali s formalizacijom koja je na štetu složenosti i konkretnosti društvenih odnosa. Autor uspoređuje probleme koje je pokrenuo moderni strukturalizam s onima o kojima se vodila diskusija prije stotinu godina između strukturalizma i funkcionalizma u psihologiji. Taj je sukob završio, pod utjecajem biološkog evolucionizma u njihovoj sintezi, u strukturalno-funkcionalnoj metodi, »koja je pošla od pretpostavke da je čovjek (a također i društvo, Spencer) strukturirani organizam u interakciji s okolinom, koja ga ugrožava u njegovoj strukturiranosti (unutrašnjoj ravnoteži) i prisiljava da stalno usavršava svoju strukturu prema sve višim i savršenijim oblicima (po zakonima diferencijacije, integracije i ravnoteže)«. Imajući u vidu njegovu biologističku inspiraciju, funkcionalizam u društvenim znanostima dolazi u sukob s nekim oblicima historijskog razvitka koji se očituje u antagonističkim procesima (klasna borba, itd.). I mada ni sam marksizam nije ostao od njega pošteden, po mišljenju profesora Supeka, funkcionalizam je postao jedna od dominantnih

meta marksističke kritike. Treća faza ove metodološke rasprave prati strukturalizam kako ponovo ustaje protiv funkcionalizma, ali i protiv evolucionizma uopće, u njegovoj biološkoj i historijskoj varijanti. U svojoj suvremenoj varijanti (C. Lévi-Strauss, M. Foucault, R. Barthes) novi se strukturalizam slaže sa starim u isticanju struktura predmeta, zakonitosti koje postoje u danim predmetima, i zanemarivanju svakog pitanja u vezi s nastankom tih struktura, veza i zakonitosti, te u dominaciji sinkronije nad dijakronijom, statike nad dinamikom, postojećeg nad razvojnim, aktualnosti nad poviješću. Moderni strukturalizam smatra da će formulacijom zakona, kojima se može obuhvatiti najveći opseg društvene stvarnosti (a i prirodne), uspostaviti sintezu prirodnih i društvenih znanosti. U analizi određenih struktura strukturalizam odbacuje sve ono što neki predmet ili doživljaj veže uz subjekt, ili društvenu situaciju, a time istodobno odbacuje svaki pokušaj da se u tumačenje uvodi neki bio-psihološki ili društvenohistorijski determinizam. Tako dolazi do odbacivanja svakog psihologizma ili subjektivizma, kao i historizma. »Prekoračivši vrijeme, on je prekoračio i individu, pa ga je 'marksist' Althusser opravdano mogao nazvati 'teorijskim anti-humanizmom', jer je osnovni stav pozitivističkog nihilizma — 'Čovjek je mrtav'.«

U sociologiji i humanističkim znanostima suvremeni je strukturalizam ponovo zaoštrio teorijsku i metodološku raspravu o odnosu egzaktnih prirodnoznanstvenih i povijesnih ili društvenih znanosti, zauzevši stanovište (za razliku od onog koje zastupa njihovu nepomirljivost) da razlika uopće i ne postoji. Tako principium individuationis još jednom, unatoč romantičnoj tradiciji u obrani subjektivnog, nije našao svoje mjesto u epistemološkim i dijalektičkim razmatranjima, ističe R. Supek. Nezaobilazno pitanje koje se nameće jest kako su se historičari u svojoj struci odnosili prema strukturalizmu, kad on stavlja u pitanje samu povijest. Strukturalistička shvaćanja počinju prodirati u povijest u toku 19. stoljeća pod utjecajem statistike, demografije i posebno političke ekonomije, kao i engleskih i francuskih ispitivanja socijalne strukture i društvenih procesa. No, i usprkos specifičnostima različitih autora u toj raznolikoj struji moderne historiografije, autor zaključuje kako »dominira nastojanje da se izučavanje društvene strukture poveže sa konkretnim povijesnim promjenama kao učinocima ljudske akcije, pa se u tom pogledu ovo nastojanje ne razlikuje bitno od marksizma«. Nakon analize genetičkog strukturalizma, autora Piageta, Lukácsa i Goldmanna, Supek prelazi na definiranje dijalektičkog holizma te naglašava kako je to ona dijalektička koncepcija gdje je u analizi totaliteta ili strukturiranih cjelina uveden i faktor njihove negacije, a to je prije svega negatorska funkcija samog subjekta kao konkretnog individuuma. U isto je vrijeme to i objektivna historijska dijalektika borbe društvenih klasa ili grupacija, koja nije sporna u marksističkoj literaturi, no i ona može biti svedena na shematsku, osiromašenu i pozitivističku interpretaciju (Althusserov strukturalizam ili Staljinov pozitivizam). Dva su plana na kojima dijalektički holizam promatra dijalektiku društvenih odnosa: a) strukturalno-historijski, i b) antropološko-humanistički (dijalektika pojedinac-društvo). Dok je prvi plan u Marxa temeljito razrađen (i na tu se dijalektiku poziva strukturalizam), druga je dijalektika dana samo u elementima, naročito u vezi s teorijom otuđenja i u nekim fragmentima. »Radi se o dijalektici koja transcendirira po svojoj prirodi strukturalno-historijsku dijalektiku klasne borbe, ali je i uvjetuje. [...] Radi se o heterogenim dimenzijama društvenog života, sa različitim determinizmom i različitim konkretnim očitovanjima.« Dijalektika individuum-društvo osnova

je ljudske slobode — samoodređenja čovjeka kao autonomnog ili heteronomnog bića što je uvijek stvar njegove slobode, bez obzira što društvene snage i sistemi mogu vršiti pritiske u smjeru jednog ili drugog opredjeljenja. Osim moralnog i političkog značaja, dijalektička autonomija i heteronomija ima odlučni značaj za »one procese medijacije koji objašnjavaju odnose između djela kulture i društvenohistorijske situacije, u smislu kulturnog transcendiranja historije, nezavisnosti i zavisnosti, dijaloga i monologa«. Profesor Supek završava svoju raspravu konstatacijom da dijalektički holizam još čeka na svoje konačne formulacije.

O nekoj mogućoj teoriji ljudskih potreba razmišlja Ivan Kuvčić u referatu: »Marksizam, sociologija i ljudske potrebe«. Već odmah na početku takvog razmišljanja susrećemo se sa suprotnošću koju tvori realno, političko, naspram utopijskog u svakom velikom pokretu. U toj se napetosti humanizam (zahtjev da nam »drugi čovjek kao čovjek postane potreba«) shvaća kao ukras za daleku budućnost, dok svakodnevnica slijedi zakone ekonomije koji su jasni, precizni i pragmatični. U svom izlaganju profesor Kuvčić nije razmatrao različite teorije, već se ograničio na marksističku teoriju i njoj primjerenu društvenu praksu. Pitanje je koje se u tom slučaju postavlja jest otvara li marksizam mogućnost za teoriju potreba i kakav je odnos suvremene društvene prakse prema marksističkoj koncepciji ljudskih potreba? Autor smatra da pobliže poznavanje Marxove radne teorije vrijednosti dovodi do zaključka da ona počiva na pojmu potrebe. Ako se osvrnemo na proučavanje socijalnih pokreta, ni tu se ne može izbjeći analiza potreba, bilo da su istinske ili umjetno stvorene. Mehanizam »dominantne vrednote«, nametnut kao univerzalna potreba u svrhu paraliziranja suprotnih tendencija, široko je korišteno sredstvo represije u današnjem svijetu. U situaciji u kojoj će dominirati nekoliko velikih supersistema, osjetilo će se posjedovanja, kao otuđenja svih ostalih osjetila, povući u drugi plan, volja za moći nadvladat će volju za imati. »Položaj u sistemu uprave i represije daje sigurnost i osigurava prosperitet. Stupanjem u masovnu, monopolističku partiju ljudi dolaze u povlaštenu položaj i tvore kičmu vlasti.« Nakon eksplikacije te teze, autor zaključuje da se »skladno funkcioniranje u sistemu« može označiti kao »dominantna potreba« našeg vremena, što znači da su ljudi prvenstveno sastavni dijelovi moćnih organizacija, da nemaju vlastito ljudsko uporište, te ih je lako slomiti i odbaciti. Te žrtve se propovijedaju, već prema prilici, »radi sreće budućih pokoljenja«, ili uz objašnjenje da »suvremena ekonomija počiva na masovnoj prodaji i napredovanju, uključujući i prodaju samog sebe«. Takvo u biti »negativno« sagledavanje ljudskih potreba (jer je riječ o njihovom aktiviranju koje degradira umjesto da oplemenjuje), utemeljeno je na Marxovoj kritici političke ekonomije. Marxova kritika ide do samih temelja industrijske civilizacije, ukazujući na činjenicu da centar moderne tehnike nije čovjek sa svojim tijelom i dušom, već tehnički racionalitet industrijskog načina proizvodnje koji je čovjeku neprijateljski suprotstavljen. Iz toga proizlazi da se »uspostavljanje kvalitetno novog načina života ne može svesti na promjenu vlasništva koja vodi pravednijoj raspodjeli bogatstva, dok drugi odnosi ostaju otuđeni i postvareni. U toj bitnoj točki praksa socijalističkih zemalja odstupa od Marxove humanističke vizije«. Kao potkrepu toj tezi, I. Kuvčić navodi da se teoretičari socijalističkih zemalja dotiču pitanja potreba akademski i apstraktno, stavljajući neposredni subjektivni klasni interes u nadležnost partije i države, pa u skladu s time ne govore o potrebama živih ljudi, nego o potrebama države, odnosno društva. »U takvim uvjetima socijalizam

nije nikakva alternativa, ako ne zastupa bogaćenje ljudskih potreba i ne ustaje protiv njihovog programiranja u službi privrednog rasta.« Tako je humanistička kritika pojma »naučno-tehničkog progressa« u isto vrijeme kritika ideologije »realnog socijalizma«. Na razrješavanju i osmišljavanju pitanja kako od »socijalizma akumulacije« postepeno prelaziti u fazu »slobodnih asocijacija proizvođača«, nužno će se javiti nova teorija ljudskih potreba. Autor nastavlja svoju raspravu izdvajanjem svega onoga što se čini prikladnim za stvaranje nove vizije i analizira poticaje i alternativna rješenja što se naziru iz ekološkog, omladinskog i feminističkog pokreta, koji »svaki na svoj način, traži prikladnu platformu u borbi za humanije odnose prema prirodi i među ljudima«.

Branko Horvat problematizirao je »Odnos marksizma, sociologije i ekonomskih znanosti«. Polazeći od stava da je ekonomska znanost, za razliku od ostalih društvenih znanosti, egzaktna, autor na temelju upravo egzaktnih istraživanja pokušava odgovoriti na pitanje što je Marx kao ekonomist uradio, do čega je došao. U prvom dijelu svog izlaganja polazi od popularnih teza (radne teorije vrijednosti; teorema o porastu organskog sastava kapitala iz kojeg slijedi pad prosječne profitne stope; zakona akumulacije iz kojeg se izvodi stvaranje rezervne armije rada i osiromašenje proletarijata; definicije proizvodnog rada kao rada u materijalnoj proizvodnji; sheme reprodukcije (prosta, proširena). Podvrgnuvši kritici te teze sa stanovišta suvremenih spoznaja ekonomskih znanosti, profesor Horvat zaključuje kako ni jednu od tih teza ne možemo pripisati Marxu kao njegovo originalno iznašanje, te da su i zaključci na temelju u njima danih premisa pogrešni. U čemu se onda sastoji Marxova veličina, umjerno je pitanje. Autor ističe dvije komponente iz kojih se ona očituje: prva je Marxov sintetički um koji mu je omogućio da ideje vremena, koje su postojale van zatvorenog sistema, poveže u sistem koji daje pečat čitavoj fazi razvoja društvenih znanosti, dok je druga komponenta povezivanje teorije s određenim društvenim snagama, u određenom cilju (rušenje postojećeg sistema/radnička klasa). Zatim je B. Horvat analizirao manje poznate ekonomske momente u Marxa: zaključio je da je sa stanovišta moderne ekonomije najbolji drugi dio »Kapitala«, iz kojeg je izvedena moderna teorija rasta, teorija cijena, te moderna međusektorska analiza, i da je, »matematiziranje Marxa« (prevođenje gledišta na egzaktan jezik) jedna od najčešćih tema ekonomskih teorija posljednjih godina. Pitanjima koja je Marx postavio i danas se bavimo, a problemi koje je postavio inherentno su teški, pa nije ni čudo što na neka nije ni odgovorio, a na neka je odgovorio pogrešno. Analizirajući Marxa kao sociologa, autor smatra kako je za njega karakteristično da teži integraciji društvenih znanosti. Za njega je rad ona centralna kategorija društvene analize na temelju čije se egzistencijske važnosti za čovjeka i društvo mogu razlučiti tri različite discipline koje se bave različitim aspektima društvenog života. To su ekonomija, sociologija i filozofija. Ono što se naziva marksističkom političkom ekonomijom zapravo je sinteza ekonomije i politike (problema moći — kao sociološkog aspekta rada koji je vezan uz raspodjelu moći, i problema slobode). Zbog toga je, zaključuje Horvat, marksistička politička ekonomija ne samo kritička analiza tadašnjeg društva, već upravo zbog navedene kombinacije (moć-sloboda) može poslužiti i za kreiranje društva koje ne postoji, dakle posjeduje elemente utopijskog.

O odnosu marksizma, sociologije i politologije govorio je Veljko Cvjetičanin. Ako o marksizmu uvjetno govorimo kao o znanosti, onda su sve tri ove znano-

sti okupljene oko svog predmeta istraživanja, a to je politika. Analizirajući ponaosob svaku od navedenih znanosti, autor zaključuje kako definicija politologije zavisi od shvaćanja politike, pa stoga ne možemo govoriti samo o jednoj znanosti, o politici. Slično se može ustvrditi za marksizam koji ima više interpretacija i različitih određenja, pa »više nije hereza tvrditi da nije jedinstven«. Marksizam ne može supstituirati ni sociologiju, ni politologiju, ali ih može unaprijediti doprinosima kao što su teorija klase, revolucije, društva i države, socijalnih epoha, te elementima autentične ljudske zajednice. Odnos sociologije i politologije mnogo je neodređeniji: postoje kontroverze o predmetu istraživanja, opsegu i aspektu, bilo da sociologija želi prisvojiti politologiju kao granu sociologije, bilo da se sociologija definira kao politička nauka (Gramsci). No, danas valja ustanoviti kako sociologija napušta »imperijalističke« pretenzije, a politologija prihvaća tezu da je sociologija preduvjet politologije, dok se kao most među njima izgrađuje politička sociologija koja potvrđuje činjenicu da obje znanosti dijele isti iskustveni i spoznajni predmet.

»Sociologija, marksizam i pravo« naslov je rasprave Eugena Pusića. Sociologiju autor definira kao povijesni pokušaj oslobađanja ljudskog mišljenja o društvu od svake vrste ideoloških stega, a nastala je kao nediferencirana znanstvena orijentacija prema području društvenosti uopće i s vremenom se diferencirala na pojedine discipline. Socijalizam je definiran, polazeći od analize društvenog razvoja, u djelu Karla Marxa kao orijentacija na mijenjanje društvenih odnosa svjesnom akcijom ljudi, te prema toj orijentaciji autor određuje sadržaj toga društvenog procesa. Nakon definiranja prava, profesor Pusić ističe kako socijalizam, za razliku od kapitalizma, ne počiva na pretpostavci automatskog usklađivanja interesa u društvu, već na pretpostavci svjesne društvene regulacije. A ona ne može biti proizvoljna, već je uvjetovana znanstvenom spoznajom zakonitosti društvenog razvoja. Kako pravo i sociologija mogu odgovoriti tim zahtjevima? Sociologija se mora ubrzano diferencirati na niz specifičnih disciplina koje su kadre dublje prodirati u pojedina područja društvene stvarnosti, no u isto je vrijeme potrebno raditi i na njihovoj integraciji — stvaranju opće znanstvene teorije društvenog razvoja, koja bi služila kao podloga globalnog planiranja u društvu. Fundamentalna preobrazba stoji pred pravom, ukoliko želi poslužiti društvenoj regulaciji u socijalizmu. Ono se kao metoda regulacije ne može više temeljiti prvenstveno na monopolu prinude u rukama političke vlasti, jer se politička vlast kao institucija u socijalizmu razgrađuje. Ne može se više služiti ni prvenstveno metodom isključivanja interesa, jer je za socijalizam karakteristično legitimiranje novih interesa i njihovo uključivanje u sferu normalnog zadovoljavanja. Vjekoslav Mikecin analizirao je »Odnos sociologije i marksizma«. U pokušaju da prikaže njegovu »dugu i burnu historiju« i kontroverze koje do danas postoje, izlaganje profesora Mikecina obilovalo je erudicijom, poznavanjem i navođenjem mnogih autora, ali je to rezultiralo »gubljenjem« iz vida osnovnih teza.

Dušan Žubrinić govorio je o odnosu »Naučne organizacije rada i marksizma«, na, na žalost, danas već uvelike prevladan način i služeći se zastarjelim teorijskim aparatom.

Nije slučajno što sam prikaz izlaganja Josipa Županova »Sociologija, marksizam i industrijska sociologija« ostavila za kraj. Njegova je osnovna teza da današnje stanje u našoj industrijskoj sociologiji i sociologiji uopće najsveobuhvatnije može obilježiti riječ kriza. Ona se izražava u smanjivanju znanstvene pro-

dukcije, stručnoprofesionalne aktivnosti, stagniranju broja kadrova, a to su pokazatelji krize »ali ne krize rasta već krize stagnacije i opadanja«. Uz te kvantitativne dimenzije, postoje i kvalitativne dimenzije te krize. Autor navodi dvije kvalitativne dimenzije krize: neosjetljivost industrijske sociologije na goruće društvene probleme, i napuštanje određenih tema, osobito onih koje imaju konstitutivni značaj za industrijsku sociologiju u našim uvjetima. Kao ilustraciju prvoj dimenziji, Županov uzima problem bolovanja, ukratko analizira njegove pojavne oblike, predlaže pravce sociološke analize problema, postavlja neke hipoteze, te podastire moguće interpretacije. Zaključujući ovu analizu, autor ističe da je ovo samo jedan primjer kako se sociolozi oglašuju na društvene probleme, dok je »Svaki konkretni društveni problem samo povod za raspravu o globalnom društvu«, što implicira da sociolozi bježe od svoje profesionalne odgovornosti. Nadalje, autor govori o napuštanju određenih tema i njihovom mogućem konstitutivnom značaju za ostvarenje programatskog zahtjeva, koji je nametnuo snažan razvoj industrijske sociologije potkraj šeste dekade, da ta disciplina preraste u sociologiju samoupravne radne organizacije. U konstituiranju te nove discipline poseban su značaj imale teme koje su se nadale u dotadašnjem razvoju, npr., »kolektivno poduzetništvo«, struktura moći u organizaciji, industrijski konflikt, teorijski modeli samoupravne radne organizacije. Napuštanje tih tema značilo bi ujedno i napuštanje navedene ambicije, stoga Županov u daljnjem izlaganju analizira što se (i ako) danas na njima radi. Iz dokumentiranog pregleda slijedi da je rad na njima uglavnom zamukao, što navodi na zaključak da »ta šutnja izražava dubok skepticizam s obzirom na samoupravnu radnu organizaciju kao novi tip ljudske organizacije«. Autor smatra da objašnjenje za tu šutnju ne valja tražiti u individualnoj malodušnosti (nakon dekade rasta i uspona), već na temelju marksističkog pristupa formulira pretpostavku da je »kriza sociologije povezana s društvenom i političkom krizom što je u nas kulminirala u 1971. godini«. Mada se autor ograđuje da se neće detaljnije upustiti u analizu te ozbiljne društvene i političke krize, iz njegova ćemo prikaza izdvojiti neke njezine ključne momente.

Kriza proizlazi iz ovih činjenica:

- što spontani ili »prirodni« društveni tokovi teku najčešće izvan institucionalno zacrtanih kanala;
- kad raskorak između institucionalnog i stvarnog dosegne određeni intenzitet, dolazi u pitanje i sam društveni i politički sistem;
- kao odgovor na tu opasnost slijedi politička akcija čime se onemogućuje krajnji ishod krize, ali se time ne presijecaju njeni korijeni;
- stoga, »prirodni« društveni tokovi i danas iznenađuju.

Kako se taj društveni proces reflektira na mogući prostor sociološke analize? Profesor Županov smatra da je taj prostor omogućavala određena tolerancija prema spontanim društvenim tokovima, koju je institucionalni sistem stvarao, naročito u drugoj polovici šezdesetih godina, kad je unutrašnjim prilagodbama nastojao obuhvatiti i »prirodne« tokove i time im dati neku sankciju. Sociolozi su u takvoj situaciji mogli izučavati naličje društva, a da se ne izvrgnu prigovoru da napadaju globalni sistem. Kad je politika »parcijalnih adaptacija« doživjela debakl, sistem suočen s neočekivanim i neželjenim tendencijama do savršenstva elaborira institucionalni sistem. Sve veći stupanj institucionalizacije samo drammatizira sukob između institucionalnih i pravih društvenih tokova. No, pona-

šajući se prema svojim očekivanjima (da će se ostvariti puni identitet institucionalnog i stvarnog), ako i vidi društveno naličje, sistem ga ne priznaje kao nešto što ima *raison d'être*. Iz toga slijedi da ni znanstveno izučavanje tog naličja nema društvenog *raisona*, »već da je to u krajnjoj liniji ataka na sistem od koje se sistem, prirodno, brani«. Tako sužen prostor za kritičku analizu »prirodnih« društvenih tokova (kojima se sociologija prvenstveno bavi) proizvodi društvenu klimu koja ne pogoduje sociološkom izučavanju. Značajka je te klime akritička pristranost, tj. kritičko razmatranje društvenih pojava više se samo po sebi ne razumije. Autor, nadalje, analizira odnos prema marksizmu u svjetlu te »akritičke pristranosti«, te zaključuje:

— u svojoj dogmatskoj varijanti, koja ne može uspostaviti nikakvu relaciju sa stvarnim zbivanjima u našoj zemlji, marksizam je gotovo »odumro« u periodu šezdesetih godina;

— no, razvoj i primjena kritičkog marksizma nisu išli ukorak s napuštanjem dogmatskog marksizma;

— snažna reafirmacija marksizma na početku sedamdesetih godina ističe primjenu stvaralačkog marksizma (na eksplicitnom planu), no u svakodnevnoj se primjeni naglašava njegova ideološka, a ne kritička funkcija;

— shvaćanje funkcije marksizma da se kao kritička društvena teorija odnosi samo na buržoaska i etatiistička društva, a ne i na naše, ovdje i sada, samo je teorijska racionalizacija općega akritičkog raspoloženja u društvu.

Proširujući svoju analizu na to kako navedene komponente društvene atmosfere utječu na mjesto, ulogu i status sociologije u društvu, J. Županov zaključuje: »[...] društvena situacija sociologije kao da nameće izbor: ili 'sociološke varijacije' na institucionalne teme ili napuštanje polja«. Prema svim pokazateljima, sociolozi se opredjeljuju za drugu alternativu. Smatrajući da društvena klima ne može potpuno objasniti sadašnju krizu sociologije, autor se prihvaća i »unutrašnje kritike« (iz sociologije same). Tri su bitna momenta na kojima se ta kritika temelji:

— teza da našoj sociologiji nedostaje korijen na našem tlu, jer tradicija omogućava određenu stabilnost i kontinuitet razvoja i u manje povoljnoj društvenoj klimi;

— u svojoj kratkoj historiji naša je sociologija u cjelini (i industrijska sociologija napose) propustila priliku da se utemelji — znanstveno i idejno — u naprednoj društvenoj teoriji;

— razvoj su nosile posebne sociološke discipline, dok je opća sociologija stagnirala u okovima dogmatske shematike, štoviše, ona se nikada nije oslobodila dogmatskih shema istočnoevropskog marksizma.

Posebne su se sociologije temeljile na drukčijoj općoj sociologiji koja nije bila prihvaćena u našem društvu (Županov ovdje govori o »funkcionalističkom prtljagu« koji se izražavao i u definiranju problema istraživanja i u kategorijalnom aparatu sociološke analize). Posljedica toga je da »u vrijeme kad dogmatski marksizam ponovo oživljava, posebne sociologije nemaju što da mu suprotstave, osim sumnjivih funkcionalističkih postavki koje su teorijski neodržive i idejno neprihvatljive«. Prema autorovom mišljenju, za propust da se utemelje u marksističkoj teoriji o društvu posebne sociologije sada plaćaju visoku cijenu, no ono što nije, zbog niza objektivnih okolnosti, bilo moguće šezdesetih godina, moguće je sada. Postignuti stupanj razvoja pruža šansu za kri-

tičko preispitivanje i daljnji razvoj na marksističkim temeljima, a upravo je to osnovni zadatak naše sociologije u današnje vrijeme.

Ovu je kritičku analizu krize sociologije potkrijepio i godišnji izvještaj o radu Sociološkog društva Hrvatske koji je podnio dosadašnji predsjednik SDH dr S. Livada. Istakao je »krizu participacije«, smanjenje stručnoprofesionalne aktivnosti, zamiranje rada stručnih sekcija, i dr. No, diskusija je pokazala da na nekim područjima ipak postoji kontinuitet rada, a osnivanje i početni uspjesi sekcije »Žena i društvo«, te formiranje jedne nove radne grupe, ipak ukazuju na neke putove prevladavanja krize, reafirmaciju stručnog rada sociologa i na postojanje svijesti o nedopustivosti da se sociologija svede na »ancilarnu disciplinu« nauštrb njezina znanstvenog statusa.

Lydia Sklevicky

*REDOVNI GODIŠNJI SASTANAK HRVATSKOG
ETNOLOŠKOG DRUŠTVA, Zagreb, 31. I i 1. II 1980.*

Ovogodišnji redovni godišnji sastanak Hrvatskog etnološkog društva (u daljnjem tekstu HED) obuhvatio je dvije tematski povezane cjeline. Prva je bila »Istraživanje uže okolice Zagreba« (31. I), a druga je tema obuhvaćala problematiku »Etnološko istraživanje u gradu« (1. II).

U okviru prve tematske cjeline izloženi su u referatima i diskusiji rezultati istoimenog projekta koji već petnaest godina vodi Etnografski muzej u Zagrebu, dok se u drugoj nastojalo zasnovati šire teorijske pretpostavke etnološkog istraživanja grada i prezentirati konkretna istraživanja provedena na njihovu tragu. Prikazat ću i diskusije, vođene oba dana, budući da su svojom relevantnošću bitno upotpunjavale predočena izlaganja, pa iako nisu dovele do otvorene konfrontacije gledišta, različitih teorijskih polazišta i istraživačke prakse, ipak govore o sazrijevanju atmosfere za prevladavanje monopola koji drže isključivo kulturnohistorijske etnološke orijentacije.

Rad sastanka započeo je izlaganjem Marija Petrića pod naslovom »Znanstvena dokumentacija o narodnom životu uže okolice Zagreba — rezultati istraživanja«. Godine 1965, na inicijativu HED-a, Etnografski je muzej počeo obrađivati i prikupljati građu o tradicijskoj kulturi iz niza sela koja okružuju uže gradsko područje. Zbog sve silovitije industrijalizacije i urbanizacije, i prilivom migranata iz raznih krajeva zemlje, ova sela naglo gube svoj raniji karakter i utapaju se u urbanu cjelinu.¹ Istraživano područje unekoliko zatvara pojas oko Zagreba (obronci Medvednice na sjeveru, Turopoljska ravnica na jugu, Pod-sused na zapadu, Ščitarjevo na istoku), a za potrebe istraživanja podijeljeno je na tri pojasa. Kako bi se dobila slika suvremenog stanja tradicijske kulture

¹ No, iste su promjene na početku stoljeća zahvatile i ona sela koja se danas nalaze na užem području grada. Sačuvana etnografska građa, pohranjena u Etnografskom muzeju, prikazana je na vrlo uspješnoj izložbi »Etnografska prošlost Zagreba« (1979), koja nam je pružila uvid u dio onoga što je nekad bilo sastavni dio svakodnevnog života stanovništva ovog područja.